

СПОРТИВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН І ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ

Ю.М. Шкретій

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміни, які відбулись в українському спортивному русі, тісно пов'язані з переходом економіки держави до ринкової економіки. Державною програмою розвитку фізичної культури і спорту в Україні, Цільовою комплексною програмою «Фізичне виховання — здоров'я нації», які реалізовувались наприкінці минулого і на початку нового століття, визначені організаційно-управлінські, нормативно-правові та інші засади її функціонування у нових соціально-економічних умовах. Це дозволило зберегти діючу в державі систему фізичної культури і спорту, а також вдосконалити окремі її складові.

Разом з тим, нинішній рівень розвитку фізичної культури і спорту не може задовольняти суспільство. Не маючи відповідного досвіду розвитку спорту в ринкових умовах необхідно його вивчати в країнах, які є провідними не тільки в економіці, але й у спорті.

Особливо актуального значення набули дані про програмне забезпечення розвитку сфери фізичної культури і спорту зарубіжних країн у зв'язку з підготовкою нової редакції Закону України «Про фізичну культуру і спорт», де необхідно врахувати їх позитивний досвід.

Мета досліджень. Визначення стану державної політики провідних зарубіжних країн у галузі фізичної культури і спорту з метою удосконалення діючої в Україні системи фізичної культури і спорту.

Методи та організація досліджень. Дослідження здійснені відповідно до Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2001—2005 рр. по спеціальності ВАК України 24.00.01 — олімпійський і професійний спорт.

Джерельною базою слугували збереження бібліотеки Міжнародного олімпійського комітету (Лозанна, Швейцарія), матеріали статистичних звітів, законодавчі та нормативні акти, які діють у сфері фізичної культури і спорту зарубіжних країн.

Нами також проаналізовано інформацію, яка розміщена на веб-сайтах центральних органів виконавчої влади з питань фізичної культури і спорту Росії, Білорусії, Польщі, Німеччини, Франції, Іспанії, Італії, Греції. Отримані дані приведені в певну систему знань з виділеною предметною областю, усталеними логічними зв'язками, понятійним апаратом, принципами та закономірностями.

Результати досліджень та їх обговорення. У сучасному світі превалює система поглядів, що відображає позитивний вплив спорту на особистість і суспільство. Тому багато державних і політичних діячів визнають тісне співробітництво держави і спортивного руху. Ні в кого сьогодні не викликає сумніву факт залучення держави в спорт, хоча мотиви цього залучення досить різноманітні і залежать від безлічі факторів. Це і тип держави, її історичні традиції, політичні і соціально-економічні умови, система суспільних і культурних цінностей, демографічні й освітні характеристики, релігія і т.д. Причому, вплив цих мотивів оцінюється по різному на окремих етапах розвитку тієї чи іншої держави. Але головним, безсумнівно, є пануюча в даній країні система поглядів, що багато в чому визначає існуючу в країні модель спорту й організаційну структуру національного спортивного руху.

Державна політика і державне регулювання сфери фізичної культури і спорту. Уряд багатьох країн підтримує свої спортивні рухи, фінансуючи програми підвищення фізичної підготовки населення й удосконалювання системи спорту вищих досягнень. Фізкультурно-оздоровча і спортивна діяльність у закордонних країнах — це органічне сполучення і поєднання зусиль держави, її урядових, різних суспільних і громадських організацій, установ, інститутів. Кожній країні притаманна своя національна система фізкультурно-спортивного руху, її організаційна структура багато в чому залежить від ступеня і цілей участі в ній самої держави.

На центральному рівні відповідальність за спорт може бути доручена спеціальним міністерствам по спорту, радам чи комітетам з функціями, подібними функціям міністерств, чи різним міністерствам, що розвивають спорт у різних аспектах.

Основними напрямками державної політики в багатьох країнах є удосконалення нормативно-правової бази у сфері фізичної культури і спорту, створення умов для залучення громадян до занять з метою ведення здорового способу життя, забезпечення ефективного управління сферою фізичної культури і спорту на основі поєднання зусиль усіх її суб'єктів, удосконалення економічних засад у сфері, тощо.

Органи, що здійснюють регулювання в сфері фізичної культури і спорту. Міністерства по спорту існують у багатьох країнах. Так, у Європі

спортивні міністерства, комітети чи управління функціонують у 14 країнах. В Іспанії Вища Рада по спорту має функції, подібні з функціями міністерства. В інших країнах спорт знаходиться під контролем міністерств освіти, культури чи інших міністерств, у яких існує спеціальний відділ, що виконує функції урядового органа в цій сфері (Бельгія, Греція, Португалія, Фінляндія, Естонія).

На периферійному рівні структури, що відповідають за спорт, класифікуються відповідно до типу децентралізації, проведеної державою. В окремих країнах діють самі різні системи. Наприклад, у Франції існує державна децентралізація багатьох державних служб, у тому числі Міністерства молоді і спорту, що має відділення по всій країні.

У країнах, де державні органи не втручаються в справи спорту, де спортивний рух і його вищі рівні управління вирішують перспективи спортивного руху, держава ініціює надання підтримки діяльності спортивних клубів, федерацій і в цілому спортивного руху. На практиці ці ініціативи виражаються у виді фінансової допомоги (для створення організаційних структур і проведення спортивної роботи) і у виді створення інфраструктур і служб (будівництво спортивних споруджень, навчання кадрів, проведення наукових досліджень, інформаційної діяльності) чи у виді обох видів підтримки.

Слід зазначити, що найчастіше в ряді країн ці дві моделі спортивного регулювання (державна і недержавна) доповнюють одна іншу. Крім того, ці дві моделі мають і ряд загальних елементів і принципів. Зокрема, спортивні асоціації (федерації) і клуби вважаються основою для розвитку спорту, визнається структурна автономія спортивного руху і навіть необхідність втручання держави в спортивне життя країни, тобто є країни, що неможливо віднести до цих двох моделей. Наприклад, італійське законодавство, володіючи цілим переліком специфічних характеристик, визнало за своїм Олімпійським комітетом провідну роль у національному спортивному русі, доручивши йому виконувати функції, зв'язані з розвитком спорту.

Законодавство держав про фізичну культуру і спорт. Аналіз спортивного законодавства окремих держав де повноваження з розвитку фізичного виховання і спорту виконує центральний орган виконавчої влади свідчить, що його головними функціями є забезпечення реалізації державної політики у цій сфері, здійснення аналітично-прогностичної діяльності, визначення тенденцій розвитку, підготовка пропозицій щодо визначення основних напрямків подальшого розвитку фізичної культури і спорту.

В окремих законодавчих актах (Росія, Білорусь, Естонія, Болгарія, Франція, Іспанія та

інші) визначені розмежування повноважень різних відомств у питаннях управління сферою у системі освіти, охорони здоров'я, військових формуваннях і т.п. Багато країн у 70—90-і роки ХХ ст. прийняли Закони про спорт — Швейцарія (1972), Греція (1975, 1998), США (1978, 1994), Фінляндія (1980, 1992), Франція (1975, 1984, 1992), Італія (1984, 1996), Іспанії (1988, 1990) і ін.

Включення питань спорту в тексти конституцій різних держав далеко виходить за рамки чистої символіки і має велике значення. По-перше, заняття спортом стають правом усіх громадян, гарантованим державою. Громадські організації в цьому випадку стежать за тим, щоб це право втілювалось в життя. По-друге, включення спортивних питань у Конституцію розглядається вже як офіційне визнання державою значення і ролі спорту для суспільства.

Важливо, щоб законодавство і спорт не вступали в протиріччя. Тому необхідно законодавче регулювання фізичного виховання і спорту, а також взаємозв'язок між державою і спортом, поділ компетенцій між державними галузями влади, між державними і суспільними спортивними організаціями.

Останнім часом усе частіше зазнають критики доктринерські позиції, згідно з якими абсолютне право стало надаватися загальним нормам тієї чи іншої держави стосовно норм і правил, установлених спортивними організаціями. Це найчастіше суперечить здоровому глузду і потребам спортсменів і спорту. На наш погляд, необхідно ретельно обмірковувати і зважувати можливість застосування державних правових норм у спорті, вести пошук оптимальної можливості сполучення державної і спортивної юридичних систем.

Аналіз спортивних законодавств у багатьох країнах показує, що варто звернути увагу на той факт, що в децентралізованій державі із сильною роллю територій головним є визначення і розмежування конкретних компетенцій, а також налагодження механізму координації і кооперації між державними і місцевими органами влади, між державними і суспільними спортивними організаціями.

У більшості законодавчих актів визначено статус суб'єктів сфери фізичної культури і спорту (спортивних клубів і товариств, спортивних федерацій, Національного олімпійського комітету). Детально визначені важливі питання функціонування спортивних федерацій, серед яких умови надання відповідного статусу, термін його дії, відмова у наданні, позбавлення статусу і т.п.

Економічна діяльність у сфері фізичної культури і спорту. Аналізуючи джерела фінансування спорту в різних країнах, варто звернути увагу на стан у них спортивної індустрії, що є не тільки найважливішим соціально-економічним фактором розвитку спорту, але і важливим джерелом

його фінансування через систему спонсорства. Велике значення має і наявність сучасної спортивної інфраструктури, що є фундаментом її економіки. Серед джерел фінансування спорту в різних країнах виступають: 1) надходження з федерального бюджету, субсидії регіональних і місцевих органів влади; 2) надходження з різних суспільних фондів; 3) вклади населення у формі членських внесків, оплати спортивно-оздоровчих послуг, придбання квитків на змагання і т.д.; 4) власна комерційна діяльність спортивних організацій, клубів, оздоровчих центрів і спортивних споруд, рекламно-спонсорська і ліцензійна діяльність, а також продаж телекомпаніям прав на трансляцію змагань; 5) відрахування від проведення лотерей і ін. Перші два джерела є надходженнями з державно-суспільного, а три інших — з приватних секторів.

Варто підкреслити, що, незважаючи на наявність здавалося б однакових джерел фінансування, практично для кожної з розглянутих нами країн характерний свій підхід до рішення фінансових проблем розвитку спорту. Так, наприклад, якщо участь в Олімпійських іграх спортсменів Німеччини і Франції фінансується урядами цих країн, то спортивні організації США і Великобританії відправляють своїх спортсменів на Ігри за рахунок коштів, профінансованих фірмами і приватними особами. Іншим шляхом пішов італійський спорт, використовуючи для свого фінансування доходи від футбольного тоталізатора і лотерей. Як джерело фінансування спорту використовують лотереї і спортивні організації інших країн (Австрія, Великобританія, Греція, Данія, Ірландія, Італія, Канада, Португалія, Фінляндія, Франція й ін.).

В багатьох країнах Заходу, і в першу чергу в США, ефективно використовується телебачення для комерційної реклами, що значно розширило можливості використання спорту в рекламних цілях. Розвиток у 80-і роки ХХ ст. кабельного і платного телебачення, поява цілодобової спортивної кабельної телестанції у США, а наприкінці 80-х років ХХ ст. і спортивних телеканалів у ряді європейських країн підсилило позиції телебачення як джерела фінансування спорту.

Спортивні фахівці Європейського союзу визначили п'ять основних напрямків вкладення загальних спортивних субсидій: 1) спорт вищих досягнень; 2) спортивні організації, і насамперед федерації; 3) спортивні клуби; 4) спортивні споруди; 5) спортивні заходи.

Фінансування державних програм розвитку фізичної культури і спорту Росії, Білорусі, Естонії, Казахстану та інших держав співдружності здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також інших джерел, не заборонених законодавством.

Податкова політика. Особливо діючою допомогою в розвитку спорту в різних країнах є

надання спортивним організаціям податкових пільг чи їх повне звільнення від сплати податків. Наприклад, у США вже більше семидесяти років спортивним організаціям надається непряма фінансова допомога через механізм податкової політики. Така форма надання фінансової допомоги виражається наданням пільг спортивним організаціям.

Гнучкий і різноманітний механізм використання податкових пільг спортивними організаціями у США свідчить, що великий бізнес зацікавлений у такій системі фінансування спорту. Податкова політика сприяє припливу коштів у спорт. Необхідно відзначити, що уряд США звільнив від оподаткування спорядження і устаткування, включаючи й імпортоване, що надходить у розпорядження спортивних організацій. Безсумнівно, таку допомогу фірм і корпорацій варто розглядати як одну з різновидів державної допомоги. Пожертвування приватних фірм і осіб в бюджети спортивних організацій складаються як би з двох частин: безпосередніх доходів, що жертвують і податкової суми, яку держава залишає в розпорядженні спортивних організацій.

В умовах обмеженого фінансування потреб фізичної культури і спорту в Україні значною підтримкою для баз олімпійської, параолімпійської та дефлімпійської підготовки, Національного центру параолімпійської та дефлімпійської підготовки та реабілітації інвалідів, спортивних споруд, що використовуються за призначенням, було б встановлення податкових пільг передбачених новою редакцією Закону України. Це ж стосується і суб'єктів господарювання, які виробляють товари фізкультурно-спортивного призначення та спортивне обладнання, яким може надаватися пільговий режим оподаткування.

Діяльність місцевих органів влади. Аналіз діяльності місцевих органів влади свідчить про те, що саме тут — у містах і місцевих громадах знаходиться центр усієї роботи з розвитку фізичного виховання, спорту й оздоровчої роботи з населенням. Це, насамперед, фізичне виховання в школах і вузах, підготовка кадрів, будівництво нових і експлуатація діючих спортивних споруд, робота оздоровчих центрів і спортивних клубів. Причому, варто звернути увагу на значну фінансову допомогу в діяльності останніх. Особлива увага приділяється використанню спортивних об'єктів шкіл і вузів у позанавчальний час, а також міських парків і зон відпочинку. Саме на ці ділянки роботи і припадає значна частина фінансування. Крім того, у ряді країн місцеві органи влади фінансують і професійні команди, окремих спортсменів, що виступають у чемпіонатах країни.

Уряди практично всіх країн Європи обов'язково виділяють кошти на розвиток спор-

ту, включаючи і Національні олімпійський комітети.

У приватному секторі, на відміну від існуючої в нас думки, населення, а не корпорації і фірми, витрачає велику частину коштів. Тільки в Німеччині, Франції, Фінляндії й Іспанії населення витрачає більш 50 % на придбання спортивно-оздоровчих послуг, а також спортивних товарів. Що стосується фірм, компаній і корпорацій, то вони витрачають на це від 5 до 10 % (у Швеції — 22 %) від загальних витрат.

Якщо порівнювати державно-суспільний сектор з приватним, то в середині 90-х років ХХ ст. чітко просліджується тенденція збільшення частки останнього у фінансуванні спорту в європейських країнах.

Відношення до професійного спорту. Проведений нами аналіз показує, що в професійному спорті ведучих закордонних країн превалює комерційна спрямованість. Протягом багатьох десятиліть він став сферою розважальної індустрії.

Досвід різних країн свідчить, що для розвитку професійного спорту необхідна наявність певних соціально-економічних і правових умов — високий рівень життя населення, сприйняття спорту як розваги, популярність його в країні, наявність сучасних спортивних споруд з комфортними умовами для глядачів, правової і соціальної захищеності спортсменів, визначеної податкової політики і т.д.

Суб'єктами організації діяльності спортсменів-професіоналів в зарубіжних країнах виступають центральні органи з питань фізичної культури і спорту, місцеві органи, спортивні клуби, професійні ліги, федерації, асоціації, спілки, об'єднання, національні спортивні федерації.

В деяких країнах поширені професійні спортивні ліги, які об'єднують спортивні клуби, мають статус юридичної особи і утворюються, як правило, у складі національних спортивних федерацій, статут яких передбачає врегулювання їх відносин. Організація діяльності спортсменів-професіоналів, які входять до таких ліг, як правило відповідає статутним та регламентним документам національної спортивної федерації та відповідної міжнародної спортивної організації.

Статусу спортсмена-професіонала вони набувають з моменту укладання контракту з відповідним клубом, лігою чи федерацією. Спортивне законодавство Франції, Великобританії, Німеччини, Італії, Іспанії врегулює трудові відносини у професійному спорті. Контракти у цих країнах передбачають зобов'язання власника щодо виплат заробітної плати, пенсійних виплат після закінчення спортивної професійної діяльності, систему страхування, надання для підготовки кваліфікованого персоналу спорядження та спортивних споруд, створення житлових умов, дотримання особистих прав спортсмена, тощо.

У цих країнах передбачено створення професійних спортивних спілок, обговорені умови переходу спортсменів до інших клубів, а також порядок компенсаційних виплат.

Державні органи управління в багатьох країнах не можуть самостійно забезпечити розвиток спорту, що потребує нових економічних механізмів фінансування спорту. Але це не означає, що держава може усунутись від участі у розвитку спорту, цінності якого сприяють розвитку усього суспільства. Професіоналізація спорту, яка дає можливість покращити фінансування спорту в цілому повинна посилити позитивні сторони спорту, але без допомоги держави це зробити неможливо.

Спортивні федерації. Спортивне законодавство ряду країн (Великобританія, Німеччина, Італія, Іспанія, Франція) має визначення спортивної федерації, як громадської організації, яка утворюється з метою популяризації відповідного виду спорту, або їх об'єднання. Воно також визначає спрямування діяльності федерацій, серед яких — організація спортивних та інших заходів серед своїх членів, розробка програми розвитку виду спорту, взаємодія федерації з міжнародними організаціями, тощо. Значна частина коштів з держбюджету йде на фінансування спортивних федерацій. Невеликі за своїми розмірами федерації в рішенні своїх фінансових проблем можуть розраховувати тільки на державну допомогу.

Підкреслимо, що відносини між урядом і спортивними федераціями укладаються як угоди, згідно з якими федерації беруть на себе зобов'язання по виконанню конкретних цільових програм у визначений термін. Саме під ці програми і виділяється фінансування. Надалі може здійснюватись корегування розміру фінансової допомоги в залежності від того, наскільки успішно виконується програма.

При розгляді бюджетів федерацій враховуються такі критерії, як популярність виду спорту, чисельність федерації, її специфіка і рівень спортивних досягнень на світовій арені. Природно, що в привілейованому відношенні знаходяться олімпійські види спорту, і насамперед ті, де атлети займають високі місця, а також футбол.

Аналіз фінансової діяльності багатьох національних спортивних організацій показує, що здебільшого кошти з держбюджетів складають від 60 і більш відсотків, а власне зароблені кошти — від 40 % і менш.

Як правило, федерації з видів спорту одержують велику частину коштів від міністерств по спорту (у тих країнах, де вони є) та національних спортивних організацій.

Висновки:

1. Одним з головним напрямків української спортивної науки повинна стати розробка кон-

цепції розвитку спорту XXI століття з врахуванням зарубіжного досвіду.

В основу цієї концепції повинна бути покладена мета пріоритету загальнолюдських цінностей, потреб і мотивації кожного представника суспільства в створенні умов для розвитку фізичної культури і спорту.

2. Нова редакція Закону України «Про фізичну культуру і спорт» повинна привести законодавчу базу фізичної культури і спорту в Україні в відповідність з тенденціями розвитку цієї галузі в ведучих зарубіжних країнах.

3. Основною задачею нового законопроекту повинно стати установлення правових основ відносно визначення мети розвитку фізичної культури і спорту, ролі і значення фізичного виховання і масового спорту (спорту для всіх) в формуванні здорового способу життя, удосконалення дитячо-юнацького, резервного, спорту вищих досягнень, оптимізації управління і економічної діяльності, системи забезпечення і міжнародних відносин в галузі фізичної культури і спорту.

Література

1. Нормативное, правовое и программно-методическое обеспечение сферы физической культуры и спорта. Документы и материалы (1999—2004). — М., «Советский спорт». 2004. — 1239 с.
2. Законодательные и нормативные акты по организации физк. оздоровительной работы с населением по месту жительства: Сб. нормативных документов. / Мин-во спорта и туризма республики Беларусь, — 2е изд., доп. — Минск, 1999. — 120 с.
3. Управленческая деятельность руководителей физкультурных организаций Китая // Современный олимп. спорт: 2 Междунар. конгресс: Тезисы докл. — Киев, 1997. — С. 22.
4. Польская стратегия в сфере физ. культуры и спорта // Спорт для всех: — 1999. — № 13. — С. 6.
5. Концепция развития физической культуры и спорта в Российской Федерации на период до 2005 года // Теория и практика физ. культуры. — 2001. — № 4. — С. 2—8.
6. О физической культуре и спорте в Российской Федерации. Проект закона // Спорт для всех. — 2003. — № 24. — С. 4—14.
7. Становление и развитие физкультурного движения в Республике Беларусь // Олимпийский спорт и спорт для всех: Тезисы V Междунар. науч. конгресса. — Минск, 2001. — С. 72.
8. Strategia rozwoju sportu w Polsce do roku 2012. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu. 2003, p. 20.

Нова книжка



- П24 Педагогічна майстерність учителя: Навчальний посібник / За ред. проф. В.М. Гриньової, С.Т. Золотухіної. — Вид. 2-е, випр. і доп. — Харків: «ОБС», 2005. — 224 с. ISBN 966-7858-38-3.

Автори посібника розглядають сутність та структуру педагогічної майстерності вчителя, сформованість якої дозволяє ефективно організувати навчально-виховний процес у школі.

Посібник укладено у відповідності з програмою курсу «Основи педагогічної майстерності» і рекомендується студентам та викладачам вищих педагогічних навчальних закладів.